

ג. בענין כבוד אח גדול

שמות (כ' י"ב): "כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך".

ובמסכת כתובות (ק"ג א') אמרו: "תניא כבד את אביך ואת אמך את אביך זו אשת אביך, ואת אמך זו בעל אמך, וי"ו יתירה לרבות את אחיך הגדול". ועיין שיטה מקובצת שם.

ובא לידי בהשאלה לזמן קצר ספר והוכיח אברהם ח"ב מהגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל וראיתי לו שם (דפ"ח ע"ב) שכה כתב: "ראיתי למוהר"א [הוא רבי יצחק אברבנאל] בפרשת יתרו שכתב: "וכן דרשו חז"ל כבד את אביך לרבות אחיך הגדול, ולמדנו מזה גם כן לרבות את החכמים כי הם אבות לתלמידים ע"ש, ואנכי לא ידעתי היכן הזכר בדברי רבותינו ז"ל ד"את" אתא לרבות אחיך הגדול, שהרי כפי דברי התלמוד שזכרנו [כתובות שם] איצטריך את לאשת אביך, ואילו אחיך הגדול הוא מוי"ו יתירה וכו', והיותר תימה מה שרבינו ירוחם [נתיב ב' חלק ה'] כתב: "את לרבות

אחיק הגדול, כך פשוט בכתובות פרק הנושא "עכ"ל, והרואה סוגיא בדוכתא עיניו תחזינה דאתא "את" לרבות אשת אביך, ואתי "וי"ו" יתירה לרבות אחיק הגדול.

¹²³⁴⁵⁶⁷אוצר תחכמות

והנני להוסיף להפליא על דברי הרב פחד יצחק (מערכת כ') דהביא שם להרב הלכות קטנות ח"א (סימן קכ"ג) דכתב דהא דאמרו את לרבות אחיק הגדול וכו' ע"ש, וליתא בהלכות קטנות, והן אמת דבמפתחות איתא האי לישנא, [ותימה] איך הרב שבק האמור בפנים והעתיק מבחוץ לשון מוטעה.

ואדהכי והכי מצאתי בספר הזהר הקדוש ח"ג (דפ"ג ע"א) דאיתא התם: "פתח רבי שמעון ואמר, עם כל דא ברא בוכרא חייבין כל אחוי ביקריה, דהא כתיב כבוד את אביך ואוקומוה רבנן את לרבות אחיק הגדול", הא קמן במדרשו של רבי שמעון בר יוחאי דהעיד בנו דאוקומוה רבנן דהאי דרשא מאת נפקא, אלא דגם על רשב"י זיע"א תבענה שפתי דאמאי נייד מדרשא דתלמודא דידן דכתובות.

ורחש לבי דבר ליישב דעת רבי שמעון בר יוחאי והוא דראיתי לרבותינו בעלי התוספות סנהדרין (י"ד א') שהביאו משלש מקומות בתלמוד דרבי שמעון וי"ו לא דריש עיין שם, ולעומת זה כתבו התוספות מנחות (י"א ב', ונ"א ב') דרבי שמעון דריש את ע"ש, ועיין שו"ת כנסת יחזקאל (סימן כ"ח אות ד'), וסתם רבי שמעון הוא רבי שמעון בר יוחאי [רשב"י שבעות ב' א'], ולכן בספר הזהר הקדוש שם דנקיט לישנא פתח רבי שמעון לשיטתיה אזיל, דוי"ו לא דריש, ואת דריש"ו וכו', עד כאן תורף דברי הגאון רבי אברהם פאלאגי ז"ל, ודברי פי חכם חן.

והנה מה שהניח הגאון רבי אברהם פאלאגי ז"ל כדבר פשוט שרבי שמעון אינו דריש ו', אינו פשוט, ועיין מה שצינו בארוכה בזה בספר שרי חמד (מערכת ו' סוף כלל ל"ג), ובספר אוצר י"ד החיים (סימן תקל"ג), ובספר מרגליות הים סנהדרין (י"ד א' אות כ"ו) ונתבאר במקומו בס"ד ואכמ"ל.

כמו כן מה שהעיר על רבותינו הקדמונים נ"ע שכתבו שמתיבת "את" נפקא הדרשה דחייב בכבוד אחיו הגדול, והרי לא מאת נפקא אלא מוי"ו וכו', יש להעיר שכבר מפורסם שהרבה מרבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל כך גרסו בההיא דכתובות, דתיבת את באה לרבות אחיו הגדול, וכמפורש בדברי הרמב"ם ז"ל בספר המצוות (שורש שני ד"ח ע"ב), ובספר חסידים (סימן תתרט"ו), ובספר יחוסי תנאים ואמוראים (ערך זבולן דף צ"א), ובפירוש רבינו אפרים ב"ר שמשון ז"ל על התורה שמות (כ' י"ב דף רנ"א) ועוד הרבה. [ובזה מתורצת הערת הרב המהדיר נ"י לפירוש רבינו אפרים (שם אות ס"ד) ודוק היטב].

ורבותינו האחרונים ז"ל האריכו לציין בזה דברות רבנן קמאי ובתראי, וכאן רק ארמונו למי שבדבריו נכללו המדברים בענין, עיין בהגהות הגאון רבי חיים הלר ז"ל על ספר המצוות מהדורתו (דף ו' הערה ח'), ובספר שערי זהר כתובות (שם דע"א ע"א), ובהגהותיו ניצוצי זהר לספר הזהר (שם אות ד'), ובהגהותיו מקור חסד על ספר חסידים (שם אות י"א), ובספר דקדוקי סופרים השלם כתובות (שם דתל"ח ע"א וע"ב), ובכל המקומות הללו הובאו כל המדברים בענין ואתה תחזה ואכמ"ל. [ועיין בספר פסקים ותקנות מהגרע"א ז"ל (סימן ט"ז דג"ט בסופו) ע"ש, ועיין למרנא ורבנא ז"ל בספר חפץ חיים (עשין י' ושם בבאר מים חיים), והמעייין יראה מה שיש להרגיש בלשון קדשו, וקצרתין. ודע דראיתי בספר דקדוקי סופרים השלם לכתובות (שם הערה צ"ו) שהביאו מדברי הרשב"ם בבא בתרא (קל"א ב') וסמ"ק (סימן ג') דהלשון ואת לרבות אחיך הגדול, ואפשר שלנוסח זה אין הדרש מו' יתירה אלא מרביא דאת, והוסיפו שכעין זה איתא במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (שמות כ' י"ב), ומדרש הגדול (שם), ועיין שם בארוכה.

ולבאורה אם אכן כן הוא דמרכיבא דאת נפיק לן הא, יש מקום לומר דרבי שמעון בר יוחאי בספר הזהר דקאמר דאת לרבות אחיך הגדול, אזיל לטעמיה במכילתא דידיה וכנ"ל ודוק היטב.

ודע כי בספר מכילתא דרשב"י שתחת ידי (הוצאת ירושלם תשט"ו) לא מצאתי זאת, עיין שם (דף קנ"ב), אבל אפשר כן הוא במכילתא דרשב"י הוצאת הרב דצ"ה ז"ל, ואינה תחת ידי לבדוק הדבר, ואתה תחזה.

ורבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה בראשית (מ"ח כ') כתב: "וכמו שדרשו רז"ל וי"ו יתירה לרבות את אחיך הגדול".

ובעת בימים אלו שנת שנת נדפס ספר משנת יעקב מהגאון המובהק רבי יעקב שור ז"ל, וראיתי לו שם בביאורו על רבינו בחיי הנקרא בעי חיי (דף כ"ד) שכה כתב: "מקורו בכתובות (ק"ג א') כבד את אביך זו אשת אביך, ואת אמך זה בעל אמך, וא"ו יתירה לרבות אחיך הגדול. והיא גירסא דווקנא ועיין רשב"ם בבא בתרא (קל"א ב' ד"ה ה"ג), אבל בספר המצוות (שורש שני די"ח ע"ב), ובספר חסידים (ס"ס תרט"ו), ובהגהות מימון הלכות ממרים (פ"ו הט"ו), ובספר האגודה כתובות (סימן קנ"א) נשתבשו הגירסאות בזה, וגירסת כל אחד משונה מחברו, ואין ספק שטעות סופר הוא וצריך לומר כמו דאיתא לפנינו, ועיין היטב בדברי הרמב"ן בראשית (ל"ב ה') וצע"ג, עד כאן דבריו ז"ל. ואחר בקשת הרשות, בודאי שאין כאן טעות סופר כי אכן רבו הגירסאות בדברי התלמוד שם, וכל אחד מרבותינו הראשונים כמלאכים נ"ע הביא כאשר היתה

הגירסה לפניו, וח"ו לומר שנשתבשו כל ספרי רבותינו הראשונים ז"ל, וכודאי אצלי שאם היה הגאון רבי יעקב שור ז"ל רואה בכל אשר רמזתי לא היה כותב כן.

ומה שתמה במשנת יעקב שם על רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל ואסיק דבריו בצע"ג, אבל לפי האמת לא קשיא ולא מידי, ואין כאן שום "צריך עיון" לא גדול ולא קטן, ולהראות צדקת הצדיק מעיקרא, צריך אני להביא כל דברות קדשו של רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל.

וזו לשונו הטהורה בביאורו לתורה בראשית שם: "כה תאמרין לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב צוה אותם שיאמרו לאדני לעשו אנחנו שלו, או שלוחים אליו, ולאמר לו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ודומה לו בפרשה למי אתה או שקראו יעקב בפניהם אדני עשו, להזהירם שלא יזכירוהו אפילו שלא בפניו רק דרך כבוד בראותם כי אדונם קורא אותו אדני. ודע כי הכבוד הזה שהיה יעקב עושה לאחיו בפחדתו לאמר אדני ועבדך, בעבור כי המנהג בצעיר לתת מעלה וכבוד אל הבכור כאלו הוא אביו, כאשר רמזה לנו התורה גם לרבות אחיך הגדול, והנה יעקב לקח בכורתו ואת ברכתו ועשו שוטם אותו עליהם, ועתה היה מראה לו כאלו אין המכירה ההיא אצלו כלום וכי הוא נוהג בו כבכור ואב להוציא את המשטמה מלבו", עד כאן דברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל. ומריהטת לשון הרמב"ן ז"ל גם לרבות אחיך הגדול, יוצא דכאילו מרבי תיבת גם נפקא לן האי דרשה לרבות אחיך הגדול, אבל אין לזה שום פשר ופתרון, שהרי כלל וכלל לא נזכרה תיבת גם בהאי קרא דכבד את אביך ואת אמך, ולכאורה גם עם תיבת את איחלף ליה, מה שאינו ניתן חלילה להעלות על הדעת.

אבל כבר העירו דגירסה זו משובשת וטעות קטנה נפלה בדברי הרמב"ן ז"ל בדפוסים שלפנינו, והנכון להקדים תיבת גם לפני תיבת התורה, וכמו שנמצא בפירוש הרמב"ן כתב יד, וכן הוא בדפוס ראשון של פירוש הרמב"ן, וכך הגירסא הנכונה: "כאשר רמזה לנו גם התורה לרבות אחיך הגדול", עיין בהערות על הרמב"ן שם, ובספר דקדוקי סופרים שם, ומשה אמת ותורתו אמת זיע"א.